

УДК 349.2

DOI: <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2026-52-2-357-368>

ОСНОВНІ ФАКТОРИ, ЩО СПРИЯЮТЬ ПОРУШЕННЮ ТРУДОВИХ ПРАВ ТВОРЧИХ ПРАЦІВНИКІВ

Циганенко С. В.

PRINCIPAL FACTORS CONTRIBUTING TO THE VIOLATION OF THE LABOUR RIGHTS OF CREATIVE WORKERS

Tsyhanenko S. V.

Стаття присвячена дослідженню основних факторів, що сприяють порушенню трудових прав творчих працівників, а також встановленню того, яким чином ці фактори ускладнюють реалізацію права відповідної категорії працівників на захист своїх трудових прав і законних інтересів. Вихідним положенням дослідження є теза про те, що право на захист трудових прав у системі гарантій гідної праці постає однією з базових умов реальності самих трудових прав. Саме тому стан захищеності творчих працівників слід оцінювати не лише крізь призму формального існування трудо-правових гарантій, а й через здатність правової та інституційної системи своєчасно реагувати на порушення, припиняти їх і забезпечувати ефективне відновлення порушеного права. При цьому в Україні фактично відсутні спеціальні статистичні дослідження, які б дозволили відтворити цілісну та актуальну картину порушень трудових прав творчих працівників.

У результаті дослідження встановлено, що порушення трудових прав творчих працівників зумовлюються не окремими випадковими обставинами, а сукупністю взаємопов'язаних нормативних, організаційних, соціально-економічних та інституційних чинників. До основних із них віднесено недостатність нормативно-правового забезпечення гарантування трудових прав творчих працівників, десоціалізацію сфери праці та зайнятості, послаблення колективного захисту й профспілкового впливу, а також поширення неформальної зайнятості та фіктивного підприємництва. Доведено, що саме у взаємодії ці чинники формують підвищену вразливість творчих працівників, за якої їхні трудові права нерідко реалізуються в умовах нестабільної зайнятості, фрагментарного правового регулювання, інституційної слабкості колективного представництва інтересів працівників та фактичного виведення трудових відносин з-під сфери дії трудового законодавства.

Зроблено висновок, що розв'язання проблем, які сприяють порушенню трудових прав творчих працівників, потребує комплексного посилення юридичних гарантій захищеності трудових прав і законних інтересів творчих працівників, а також удосконалення нормативно-правового та інституційно-організаційного забезпечення їх захисту. Практичне значення статті полягає в тому, що сформульовані в ній положення можуть бути враховані у правотворчій діяльності, у контрольній-наглядній практиці у сфері праці та зайнятості, а також під час розгляду справ, пов'язаних із захистом трудових прав творчих працівників.

Ключові слова: гарантії трудових прав, гідна праця, десоціалізація сфери праці, захист трудових прав, колективний захист, неформальна зайнятість, творчі працівники, трудові права, фіктивне підприємництво.

Постановка проблеми. Серед загальноправових завдань, що визначають функціонування правового механізму забезпечення гідної праці, особливе місце займає захист прав і свобод працівників від незаконних посягань на їхні трудові права та законні інтереси, а також відновлення порушеного права на гідну працю. З огляду на це в правовій державі (отже, й в Україні) має діяти система юрисдикційних і позаюрисдикційних форм захисту, до яких працівникові забезпечується реальний доступ, зокрема для охорони та захисту його права на гідні умови праці [1, с. 162–163]. З вказаного, як вважає М.В. Панченко, також впливає для держави обов'язок гарантувати гідні умови реалізації працівником права на захист своїх трудових прав і законних інтересів. Значимість цього пояснюється тим, що порушення трудових прав працівників можливі навіть за формальної відповідності умов праці стандартам гідної праці. Тому як завершальний базовий критерій гідної праці виступає забезпечення реальної можливості працівників звертатися до всіх доступних їм способів і засобів захисту трудових прав, а всі відповідні правозахисні механізми мають своєчасно та ефективно реагувати на відповідні порушення, припиняти їх і відновлювати порушені права [1, с. 82–83]. Крім цього, слід наголосити й на тому, що в цьому контексті особливого практичного значення має й урахування правозастосовним органом вимог інституційних принципів загальності, а також адаптивності та диференціації захисту трудових прав працівників. У цьому контексті нормативно-правове та інституційно-організаційне забезпечення права на захист творчих працівників повинно відповідати реальним потребам захисту, що враховують чинники, які породжують порушення трудових прав

означеної професійної групи працівників, а також ускладнюють реалізацію права на захист їх трудових прав. Таким чином, в контексті дослідження захисту трудових прав творчих працівників в Україні, як сучасної трудо-правової доктрини, що сьогодні активно розвивається, характеризуючись як теоретичним, так і практичним значенням (зокрема, позначаючись на безпековій обстановці у сфері забезпечення соціальної безпеки держави та спроможності держави розвиватись в якості сучасної соціальної держави), убачається доцільним виявлення та окреслення комплексу сучасних факторів порушення трудових прав творчих працівників, а насамперед тих, які ускладнюють реалізацію права на захист трудових прав в Україні, й з огляду на це повинні враховуватись правозастосовними органами під час розгляду відповідних справ та здійснення контрольно-наглядової діяльності у сфері праці та зайнятості творчих працівників.

Аналіз останніх досліджень. По сьогоднішній день проблематика захисту трудових прав творчих працівників залишається малодослідженим у вітчизняній науці трудового права питанням, а тому, досі ученими не приділялась увага комплексному окресленню основних факторів порушення трудових прав таких працівників. При цьому слід констатувати, що окремі аспекти цього питання вже ґрунтовно досліджувались багатьма вітчизняними ученими, серед яких Л. П. Амелічева [2], В. Б. Бойко [3], А. О. Гордеюк [4], А. Л. Красильщиков [5], М. Ю. Кузнецова [6], Я. В. Сімутіна [7], О. В. Яснолобов [8, с. 140-173] та ін.

Метою статті є виявлення та наукове осмислення основних факторів, що сприяють порушенню трудових прав творчих працівників, а також з'ясування того, яким

чином ці фактори ускладнюють реалізацію права зазначеної категорії працівників на захист своїх трудових прав та законних інтересів. Досягнення цієї мети передбачає виконання таких завдань: 1) окреслити теоретико-правове значення захисту трудових прав творчих працівників у контексті забезпечення гідної праці; 2) виявити та систематизувати основні фактори, що сприяють порушенню трудових прав творчих працівників в сучасних умовах; 3) охарактеризувати недостатність нормативно-правового забезпечення гарантування трудових прав творчих працівників як один із ключових факторів їх порушення; 4) розкрити вплив десоціалізації сфери праці та зайнятості, а також послаблення колективного захисту й профспілкового впливу на стан захищеності трудових прав творчих працівників; 5) з'ясувати значення неформальної зайнятості та фіктивного підприємництва як факторів, що істотно ускладнюють реалізацію творчими працівниками права на захист трудових прав; 6) визначити практичне значення врахування цих факторів у правозастосовній і контрольно-наглядовій діяльності у сфері праці та зайнятості творчих працівників.

Викладення основного матеріалу. В теоретико-практичному контексті набуття та реалізація творчим працівником права на захист трудових прав є фундаментальною гарантією існування трудових правовідносин як таких, а також гарантією реальності правопорядку в сфері дії трудового права України в цілому та відносно творчих працівників, зокрема. Фактично на це ж указує й А.О. Грецьких, підкреслюючи, що зміст будь-яких правовідносин утворюють суб'єктивні права (також юридичні обов'язки), цінність яких виявляється як у факті їх належності особі (тобто, власнику

таких прав), так і в реальній можливості задовольняючи власний інтерес, його здійснити у практичній дійсності. З цього випливає, що одне з ключових завдань об'єктивного права – формування дієвого механізму повноцінної реалізації суб'єктивних прав, у межах дії якого істотне місце посідають державні гарантії (насамперед, гарантії держави щодо захисту суб'єктивних прав) [9, с. 238]. необхідно наголосити на тому, що у теоретико-практичному контексті набуття та реалізація творчим працівником права на захист трудових прав є особливою гарантією належної реалізації вимог принципу гідної праці, адже саме право на захист трудових прав є частиною сучасної концепції гідної праці. Утім, попри значимість трудових прав творчих працівників та захисту таких їх прав, у практичній дійсності наявний значний обсяг факторів (чинників) порушення трудових прав творчих працівників, а насамперед тих, які ускладнюють реалізацію права на захист трудових прав в Україні.

Серед досліджуваних факторів насамперед слід назвати недостатність нормативно-правового забезпечення гарантування трудових прав творчих працівників і невідворотності юридичної відповідальності за порушення прав творчих працівників у сфері праці та зайнятості. Ця проблема нами вже окреслювалась у попередньому підрозділі та далі буде більш детально окреслена в цьому розділі, й в цілому може бути зведена до того, що на законодавчому рівні, серед іншого: по-перше, не всі творчі працівники мають право на захист творчою профспілкою (лише професійні творчі працівники); по-друге, відсутнє комплексне правове регулювання нестандартних форм організації трудових відносин, в яких часто задіяні творчі

працівники (при цьому слід констатувати, що фрагментарно законодавцем врегульовується лише надомна та дистанційна робота, хоча в цілому не врегульовується проблематика забезпечення гідної праці працівників, які працюють за допомогою платформ тощо); по-третє, не регламентовано механізми сприяння соціально-трудовій солідарності творчих працівників; по-четверте, професійні творчі працівники публічного сектору позбавлені можливості працювати на підставі укладання безстрокових трудових договорів; по-п'яте, відсутні критерії перевірки достатності забезпечення гідної праці творчих працівників контролюючими органами; по-шосте, відсутня концептуально-стратегічна основа для розвитку нормативно-правового та інституційно-організаційного забезпечення соціальної безпеки творчих працівників в цілому та в частині захищеності їх трудових прав зокрема.

Наступним суттєвим фактором порушення трудових прав творчих працівників, що ускладнюють реалізацію права на захист трудових прав є процес десоціалізації сфери праці та зайнятості. Розглядаючи цю проблему спершу зауважимо, що актуальність проблематики захисту трудових прав тривалий час посилюється наслідком глибокої трансформації сфери реалізації права на працю, яка відбувається під впливом як сприятливих економічних зрушень, так і негативних процесів, що ускладнюють її функціонування та розвиток [9, с. 238]. Поряд із тим, вітчизняні учені-економісти І.Ф. Коваленко, Т.Г. Кицак і О.В. Шевчук зауважують, що в умовах сьогодення будь-яка держава має власну глибину й масштаб деформацій і суперечностей у соціально-трудоій сфері, у зв'язку із цим ними підмічається неоднаковість балансу процесів «соціалізації»

та «десоціалізації» у сфері праці у різних країнах. При цьому вчені констатують поступову втрату соціального змісту трудових відносин, адже і світ загалом, і світ праці зокрема дедалі більше поляризуються, розшаровуються, диференціюються, стаючи при цьому закономірним чином менш стійкими та більш несправедливими. У підсумку співвідношення зазначених процесів усе частіше зміщується на користь десоціалізації [10, с. 106, 110]. Зазначена тенденція пояснюється тим, що наслідки світової фінансової кризи 2008 року й досі остаточно не подолано, а їх існування стало сприятливим фоном для нових економічних кризових явищ, а особливо у постковідній економіці, додатково послабленій повномасштабним вторгненням в Україну (як у нашій державі, так і в решті європейських держав). При цьому працездатне населення (тобто, людський капітал) залишається головним джерелом вирішальних конкурентних переваг для підприємств, установ і організацій на сучасному ринку, який загруз у соціально-економічних кризових процесах, й потребує оптимального використання людського капіталу, що часто супроводжується взаємодією з працівниками, що не узгоджується із стандартами соціально безпечного виникнення, перебігу та припинення відносин у сфері праці та зайнятості.

Як убачається, виокремлена проблема десоціалізації означеної сфери відносин виявляється у суспільно шкідливій (часто соціально безвідповідальній) діяльності суб'єктів, що ініціюють та впроваджують соціально-економічні зміни на глобальному, регіональному (зокрема, й міжнародно-правовому), національному та локальному рівнях. При цьому, ученими відзначається, що соціально-правова значимість таких змін

виявляється у тому, що вони істотно впливають на характер праці, форму трудових відносин і рівень соціальної солідарності, а головне – знижують соціальну безпеку працівників і працездатних осіб як на етапі реалізації права на працю, так і після припинення трудових правовідносин [див., напр.: 11, с. 353; 12, с. 39]. Приміром, Е.Л. Ковалюмнус, аналізуючи процес десоціалізації сфери праці суддів в Україні, підкреслює, що її наслідки мають щонайменше два аспекти: по-перше, вона перешкоджає судді ефективно реалізувати право на захист власних трудових і соціальних прав; по-друге, призводить до зниження загального рівня правової культури як у суспільстві, так і в органах державної влади, девальвуючи ідею соціальної, правової та демократичної держави і знецінюючи людську гідність, а також цінність життя й здоров'я [13, с. 72]. Враховуючи це, зазначимо, що процес десоціалізації сфери праці, що засновується на ідеї меркантицентризму, безумовно впливає також й на творчих працівників, адже вони в цілому й до початку такого процесу працювали в умовах обмеженої соціальної захищеності, а тому, в контексті осмислення потреби посилення процесів вибудовування сфери праці та зайнятості на засадах соціальної безпеки, виявляється необхідність у зосередженні уваги на підвищенні рівня умов соціальної безпеки виникнення, перебігу та припинення відносин із творчими працівниками.

Окремо слід відзначити, що тісно пов'язаною із тенденцією десоціалізації сфери праці та зайнятості є тенденція послаблення колективного захисту та впливу профспілок. Насамперед варто підкреслити, що соціальна безпека є первинною умовою виживання та гідного буття кожної особи й,

виходячи з цього В.В. Гаєвим наголошується на обґрунтованості вимоги залучати громадян до правового регулювання режиму соціального захисту й безпеки держави, оскільки саме через таку участь (забезпечену процесом демократизації системи публічного адміністрування в означеній сфері) їхні потреби у сфері соціальної безпеки можуть бути повно і належно враховані [14, с. 134]. Погоджуючись із цим, зазначимо, що така участь творчих працівників повинна мати системний вираз, а саме у контексті соціальної та трудової солідарності, чому в значній мірі сприяють профспілкові рухи та звернення працівників до колективного захисту. У цьому контексті слід відзначити, що по сьогодні сфера творчої праці характеризується традиційною проблемою слабкої охопленості профспілковими рухами, а також дієвими механізмами колективних переговорів і захисту. Причому, важливо підкреслити, що ця проблема характерна не лише для України, але і для більшості інших соціальних держав Європи). Зокрема, в аналітичних матеріалах, присвячених цій проблемі [див., напр.: 15], можна виявити інформацію, що в багатьох європейських державах сфера творчої праці вважається однією з найменш організованих (в контексті соціальної та трудової солідарності), адже характеризується множиною проблемних властивостей, серед яких: по-перше, висока фрагментація цієї сфери. Зокрема, експерти ЮНЕСКО відзначають, що в практичній дійсності в тому випадку, коли створені і діють профспілки творчих працівників і професійні організації в культурному і творчому секторах економіки, то такі суб'єкти громадянського суспільства можуть стикатися з проблемами забезпечення соціальної безпеки працівників, які обумовлені переважно роздробленістю різних видів

творчої праці (наприклад, з різних видів мистецтва), а також посилені обмеженими ресурсними можливостями (наприклад, проблематичними є фінансові можливості таких організацій, насамперед через те, що їх складає незначна кількість творчих працівників) й відсутністю налагоджених партнерських відносин з державою, як з соціальним партнером [16, с. 30]. По-друге, в ряді європейських держав сфера творчої праці є однією з найменш організованих в силу того, що в цій сфері переважає індивідуальна зайнятість (самозайнятість). З цього приводу експерти ЮНЕСКО відзначають, що, хоча соціальні та економічні права творчих працівників сильно розрізняються (за характером та за обсягом) в різних країнах, основні проблеми, пов'язані з цими правами, пов'язані з високим відсотком самозайнятих і позаштатних творчих працівників, які часто не мають доступу до «політичного капіталу» профспілок і професійних об'єднань. У зв'язку із цим, творчі працівники не мають фактичної можливості відстоювати свої соціальні та економічні права в рамках колективного захисту, а профспілки творчих працівників не можуть вести колективні переговори від імені самозайнятих працівників [16, с. 31]. Зважаючи на це, такі обставини заважають творчим працівникам об'єднуватися для захисту спільних інтересів, а також осмислювати себе в якості частини професійної групи, яка здатна сформулювати впливовий профспілковий рух. По-третє, у багатьох європейських державах сфера творчої праці вважається однією з найменш організованих, беручи до уваги те, що творчі працівники, як і інші працівники (зокрема, і в Україні, в якій спостерігається суттєва залученість працівників до профспілкових рухів [див., напр.: 17]), навіть перебуваючи в профспілках, не використовують

повноцінним чином можливості колективного захисту і профспілкового впливу, що пов'язано також і з тим, що часто вплив профспілок стає номінальним. Зважаючи на це відзначимо, що, як і в ряді країн Європи, в Україні відсутній реальний профспілковий рух творчих працівників (при цьому творчі спілки, як нами вже встановлено й надалі буде додатково аргументовано, не здатні на сьогоднішній день замінити профспілки), що призводить до того, що порушення трудових прав (наприклад, не виплата гонорарів, затримки у виплаті заробітних плат, надмірна тривалість робочого дня на репетиціях і зйомках тощо) залишаються без належного солідарного спротиву працюючих громадян, що додатково посилюється тим фактором, що по сьогоднішній день в Україні спостерігається недостатня взаємодія між творчими працівниками (їх об'єднаннями) та державними органами контролю у сфері праці (ця обставина серйозно перешкоджає можливостям покращення умов праці та забезпечення справедливої оплати трудової діяльності у сфері творчої праці).

Також суттєвою проблемою реалізації творчими працівниками права на захист трудових прав є рівень неформальної зайнятості, а також фіктивного підприємництва серед творчих працівників, що є підходами в організації трудових відносин, які дозволяють повністю чи частково виводити такі відносини з-під дії норм законодавства про працю та зайнятість. Насамперед зауважимо, що потреба у виявленні та подоланні неформальних трудових відносин зумовлена тим, що саме серед працівників, не оформлених відповідно до вимог законодавства, зосереджуються численні порушення норм законодавства про працю та зайнятість і, як наслідок, норм законодавства про соціальне страхування.

Держпраці відзначає, що станом на 2024 рік неформальні підходи в організації трудових відносин проявляються у наступному: по-перше, у виконанні роботи без укладення трудового договору; по-друге, застосуванні «сірих» схем оплати праці; по-третє, невідповідності між нарахованою та фактично виплаченою заробітною платою; по-четверте, затримці виплати заробітної плати; по-п'яте, залученні до понаднормових робіт; по-шосте, роботі без належного обліку; по-сьоме, позбавленні права на відпочинок (робота у вихідні, ненадання відпусток тощо). При цьому слід відзначити, що неформальна зайнятість працівників є проблемою, що по сьогодні характерна як для України [див., напр.: 18, с. 130; 19, с. 2-8], так і для ряду інших держав світу (зокрема, країн-членів ЄС) [див., напр.: 20; 21, с. 2-3; 22, с. 233-234]. При цьому, особливо проблематичною ця проблема стає для творчих працівників, хоча в Україні ще й не проводилися дослідження обсягу залученості таких працівників у сектор неформальної зайнятості. Утім, відповідний висновок ми ґрунтуємо на відповідній статистиці держав-членів ЄС, оскільки, за даними Європейського агентства праці, станом на 2024 рік у сфері творчої праці вже звичайною справою стали випадки, коли творчі працівники працюють без офіційного оформлення або ж за цивільно-правовими договорами замість трудових. Відповідна проблема на практиці проявляється в різних формах, зокрема, у: відсутності письмових трудових договорів, оплаті гонорару готівкою (тобто, «у конверті»), незареєстрованих понаднормових годинах роботи, а також в оформленні працівників як індивідуальних підприємців за фактичної повної залежності від замовника-роботодавця (що є істотною ознакою найманої праці). Наприклад, відзначається, що журналісти, актори, веб-

дизайнери нерідко виступають як самозайняті особи, хоча їх робота організовується та контролюється роботодавцем, що являє собою дії, які містять в собі елементи удаваного підприємництва [15]. Зокрема, Європейське агентство праці зазначає, що в залежності від методу вимірювання частка фіктивної самозайнятості в ЄС за останні роки становила від 1,6% до 10,8% від загального числа самозайнятих в секторі послуг. Таким чином, сектор послуг є одним з видів економічної діяльності з найвищою часткою фіктивної самозайнятості в ЄС, на основі чого робиться висновок і про те, що значна частина творчих працівників також втягується в неформальну зайнятість [23, с. 35; 24, с. 25, 35]. При цьому слід констатувати, що вказана проблема також актуальна й для творчих працівників і в Україні, адже у нашій державі проблема неформальної зайнятості являє собою масштабне явище, яке оцінюється в якості сектора, яким охоплено 21-30% економічно активного населення [17], хоча на початку пандемії коронавірусної хвороби COVID-19 Державною службою зайнятості відзначалось, що в нашій державі було досягнуто найнижчих за останні 10 років показників неформальної зайнятості. Однак, зниження таких показників не означало подолання відповідної проблеми, адже актуальними залишались суттєві фактори, які сприяли тінізації ринку праці. Зокрема, основною причиною широкого використання в Україні схем оформлення працівника в якості фізичної особи-підприємця, як зазначає Державна служба зайнятості, є значимі економічні стимули, а саме високі ставки відрахувань на зарплату порівняно з податковим навантаженням, яке держава передбачає для самозайнятих осіб. Зважаючи на це, роботодавці, які наймають творчих працівників, прагнучи знизити витрати (що

особливо актуально в умовах поточних кризових явищ, а також поширення десоціалізації сфери праці та зайнятості), часто укладають з творчими працівниками цивільно-правові договори (замість трудового договору), що позбавляє таких працівників базових трудових гарантій (відпусток, страхових внесків, можливості бути членом профспілки, звертатися за колективним захистом тощо), а тому, суттєво підриває можливість захисту трудових прав творчих працівників, адже такі працівники юридично не вважаються найманими (доки це не буде встановлено у законом передбаченому порядку), не можуть вимагати дотримання щодо них трудового законодавства (наприклад, виплати мінімальної зарплати, обмежень робочого часу, права на безпечні умови праці тощо). Більш того, слід погодитись із тим, що наразі на практиці важко довести наявність трудових відносин, хоча в нашій державі відповідний юридичний факт встановлюється у судовому порядку [17], що є найбільш ефективним юрисдикційним способом захисту (на практиці мало творчих працівників здатні скористатися цим правом через складність розуміння ними судової процедури та відсутність письмових доказів, що доводять реальність трудових відносин).

Висновки. Проведене дослідження дає підстави для висновку, що в Україні наразі відсутні статистичні дослідження, присвячені уточненню та комплексному розкриттю становища творчих працівників в Україні, які дозволяли би зрозуміти цілісну та актуальну картину проблематики захисту трудових прав творчих працівників. Незважаючи на це, відзначимо, що такі проблеми можливо встановити, проаналізувавши загальні проблеми порушення трудових прав працівників в Україні в цілому, а також

документи МОП, ЮНЕСКО та публікації зарубіжних експертів стосовно проблематики захисту трудових прав творчих працівників в світі та європейських державах. Зважаючи на це, можемо дійти висновку, що порушення трудових прав творчих працівників в Україні зумовлюються сукупністю взаємопов'язаних нормативних, організаційних, соціально-економічних та інституційних факторів (чинників), які окремо та при їх взаємодії формують умови підвищеної вразливості розглядуваного кола працівників. У цьому контексті слід враховувати, що особливість правового становища творчих працівників за таких умов виявляється у тому, що їх трудові права нерідко реалізуються в: умовах нестабільної зайнятості; фрагментарності правового регулювання виникнення, перебігу та припинення правовідносин за їх участю, а також регулювання захисту трудових прав таких працівників; в не сформованості механізмів колективного представництва інтересів творчих працівників; тенденціях узвичаєння фактичного вивчення трудових відносин за участю творчих працівників з-під сфери дії трудового законодавства. Таким чином, вирішення окреслених проблем в трудо-правовому контексті потребує передусім посилення юридичних гарантій захищеності трудових прав і законних інтересів творчих працівників, якими постають встановлені на рівні чинного законодавства й узгоджені з принципами права обставини, які забезпечують правомірне й ефективне здійснення суб'єктивного права на захист трудових прав (головним чином, як уже порушених, так і тих, що перебувають під реальною загрозою порушення), а також покладають на державу (і, в належній частині, на інститути громадянського суспільства) обов'язок організувати та гарантувати цей захист у

повному, адекватному, своєчасному й безперешкодному обсязі.

Література:

1. Панченко М. В. Правовий механізм забезпечення гідної праці державних службовців України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05. Київ, 2019. 455 с.
2. Амелічева Л. П. Деякі проблеми реалізації права на повну та продуктивну зайнятість при впровадженні концепції гідної праці. Правові, економічні та організаційні засади реалізації державної політики зайнятості : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 22 грудня 2015 року). Львів : [б. в.], 2016. С. 19–22.
3. Бойко В. Б. До проблеми класифікації форм та засобів захисту трудових прав працівників. *Форум права*. 2013. № 1. С. 79–83.
4. Гордеюк А. О. Проблема правового забезпечення захисту трудових прав працівників. *Форум права*. 2016. № 1. С. 55–59.
5. Красильщиков А. Л. Захист трудових прав працюючих за умов нестандартної зайнятості: нормативно-правове забезпечення. *Демографія та соціальна економіка*. 2011. № 1. С. 118–124.
6. Кузнецова М. Реалізація права працівника на захист у зв'язку зі звільненням з ініціативи власника. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2021. № 4. С. 107–111. DOI: 10.24144/2788-6018.2021.04.18.
7. Сімутіна Я. В. Проблеми реалізації колективних трудових прав за межами трудових правовідносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2024. Вип. 83, ч. 2. С. 34–41. DOI: 10.24144/2307-3322.2024.83.2.5.
8. Яснолобов О. В. Правове регулювання захисту трудових прав працівників у судах України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Луганськ, 2013. 207 с.
9. Грецьких А. О. Суб'єктивні трудові права працівника як об'єкти права на захист. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. Серія: Право. 2025. Вип. 41. С. 237–247. DOI: 10.34142/23121661.2025.41.26.
10. Коваленко І. Ф., Кицак Т. Г., Шевчук О. В. Соціалізація та десоціалізація відносин між працею і капіталом як тенденція розвитку соціально-трудова відносин на рубежі ХХ–ХХІ століття. *Соціально-трудова відносини: теорія та практика*. 2013. № 1 (5). С. 104–112.
11. Колот А. М., Герасименко О. О. Розвиток концепту гідної праці в умовах становлення нової економіки. Парадигмальні зрушення в економічній теорії ХХІ ст. : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 15–16 жовтня 2015 року). Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2015. С. 353–356.
12. Костенко В. Г. Тенденції десоціалізації правового режиму соціальної безпеки державних службовців. *Соціальне право*. 2023. № 1. С. 37–44. DOI: 10.32751/2617-5967-2023-01-06.
13. Ковалюмнус Е. Л. Актуальні проблеми функціонування правового механізму захисту трудових і соціальних прав суддів в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 6, т. 1. С. 70–74. DOI: 10.32844/2618-1258.2020.6-1.13.
14. Гаєвий В. В. Соціально-правове значення участі суб'єктів громадянського суспільства в правовому регулюванні соціальної безпеки. Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кременчук, 22–23 грудня 2023 року). Львів : Liha-Pres, 2023. С. 134–137. DOI: 10.36059/978-966-397-351-7-36.
15. Maroutsis I. False self-employment, no contracts, and unpaid services: cultural and creative workers' secrets? *Creatives Unite*. 10 Dec. 2024. URL: <https://creativesunite.eu/article/false-self-employment-no-contracts-and-unpaid-services-cultural-and-creative-workers-secrets> (дата звернення: 17.02.2025).
16. UNESCO. Empowering creativity: implementing the UNESCO 1980 Recommendation Concerning the Status of the Artist ; 5th global consultation. Paris : UNESCO, 2023. 84 p.
17. Dudin V. In Ukraine, liberalisation will not solve the shadow economy. *openDemocracy*. 10 Mar. 2020. URL: <https://www.opendemocracy.net/>

en/odr/ukraine-liberalisation-will-not-solve-shadow-economy/ (дата звернення: 17.02.2025).

18. Ангелко І. В. Неформальна зайнятість населення України в сучасних умовах господарювання. *Український соціум*. 2010. № 3 (34). С. 124–132. DOI: 10.15407/socium2010.03.124.

19. Кичко І. І., Хоменко І. О., Пилипенко Ю. М. Неформальна зайнятість в Україні у період воєнного стану: фактори впливу та можливості протидії. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 69. С. 1–9. DOI: 10.32782/2524-0072/2024-69-147.

20. Asllani A., Schneider F. A review of the driving forces of the informal economy and policy measures for mitigation: an analysis of six EU countries. *International Tax and Public Finance*. 2025. Vol. 32, No. 1. P. 310–344. DOI: 10.1007/s10797-024-09842-z.

21. Ameer W., Sohag K., Zhan Q., Shah S. H., Zhang Y. Do financial development and institutional quality impede or stimulate the shadow economy? A comparative analysis of developed and developing countries. *Humanities and Social Sciences Communications*. 2025. Vol. 12, No. 1. P. 1–11. DOI: 10.1057/s41599-024-04347-w.

22. Manzoor Z., Ahsan H. Definitions and Estimation Models of Shadow Economy: A Systematic Literature Review. *CARC Research in Social Sciences*. 2024. Vol. 3, No. 2. P. 233–240. DOI: 10.58329/criss.v3i2.135.

23. Hauben H., Born-Sirkel K., Lhernould J.-Ph., Dupate K., De Carvalho L. Employment characteristics and undeclared work in the cultural and creative sectors (September 2024). Luxembourg: European Labour Authority, 2024. 54 p.

24. Williams C. C., Llobera M., Horodnic A. V. Tackling undeclared work in the collaborative economy and bogus self-employment. Brussels: European Platform Tackling Undeclared Work, 2020. 107 p.

References:

1. Panchenko M. V. Pravovyi mekhanizm zabezpechennia hidnoi pratsi derzhavnykh sluzhbovtziv Ukrainy: dys. ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.05. Kyiv, 2019. 455 s.

2. Amelicheva L. P. Deiaki problemy realizatsii prava na povnu ta produktyvnu zainiatist pry vprovadzheni kontseptsii hidnoi pratsi. *Pravovi, ekonomichni ta orhanizatsiini zasady realizatsii derzhavnoi polityky zainiatosti: materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. (m. Lviv, 22 hrudnia 2015 roku)*. Lviv: [b. v.], 2016. S. 19–22.

3. Boiko V. B. Do problemy klasyfikatsii form ta zasobiv zakhystu trudovykh prav pratsivnykiv. *Forum prava*. 2013. № 1. S. 79–83.

4. Hordeiuik A. O. Problema pravovoho zabezpechennia zakhystu trudovykh prav pratsivnykiv. *Forum prava*. 2016. № 1. S. 55–59.

5. Krasylshchikov A. L. Zakhyst trudovykh prav pratsiuiuchykh za umov nestandardnoi zainiatosti: normatyvno-pravove zabezpechennia. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*. 2011. № 1. S. 118–124.

6. Kuznetsova M. Realizatsiia prava pratsivnyka na zakhyst u zviazku zi zvilnenniam z initsiatyvy vlasnyka. *Analychno-porivnialne pravoznavstvo*. 2021. № 4. S. 107–111. DOI: 10.24144/2788-6018.2021.04.18.

7. Simutina Ya. V. Problemy realizatsii kolektyvnykh trudovykh prav za mezhamy trudovykh pravovidosyn. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. Serii: Pravo. 2024. Vyp. 83, ch. 2. S. 34–41. DOI: 10.24144/2307-3322.2024.83.2.5.

8. Yasnolobov O. V. Pravove rehuliuвання zakhystu trudovykh prav pratsivnykiv u sudakh Ukrainy: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.05. Luhansk, 2013. 207 s.

9. Hretskykh A. O. Subiektyvni trudovi prava pratsivnyka yak obiekty prava na zakhyst. *Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody*. Serii: Pravo. 2025. Vyp. 41. S. 237–247. DOI: 10.34142/23121661.2025.41.26.

10. Kovalenko I. F., Kytsak T. H., Shevchuk O. V. Sotsializatsiia ta desotsializatsiia vidnosyn mizh pratseiu i kapitalom yak tendentsiia rozvytku sotsialno-trudovykh vidnosyn na rubezhi KhKh–KhKhI stolittia. *Sotsialno-trudovi vidnosyny: teoriia ta praktyka*. 2013. № 1 (5). S. 104–112.

11. Kolot A. M., Herasymenko O. O. Rozvytok kontseptu hidnoi pratsi v umovakh stanovlennia novoi

ekonomiky. Paradyhmalni zrushennia v ekonomichnii teorii KhKhI st. : materialy II Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Kyiv, 15–16 zhovtnia 2015 roku). Kyiv : KNU imeni Tarasa Shevchenka, 2015. S. 353–356.

12. Kostenko V. H. Tendentsii desotsializatsii pravovoho rezhymu sotsialnoi bezpeky derzhavnykh sluzhbovtiv. Sotsialne pravo. 2023. № 1. S. 37–44. DOI: 10.32751/2617-5967-2023-01-06.

13. Kovaliumnus E. L. Aktualni problemy funktsionuvannia pravovoho mekhanizmu zakhystu trudovykh i sotsialnykh prav suddiv v Ukraini. Naukovyi visnyk publichnogo ta pryvatnoho prava. 2020. Vyp. 6, t. 1. S. 70–74. DOI: 10.32844/2618-1258.2020.6-1.13.

14. Haievyi V. V. Sotsialno-pravove znachennia uchasti subiektiv hromadianskoho suspilstva v pravovomu rehuliuванні sotsialnoi bezpeky. Teoretychni ta praktychni problemy realizatsii norm prava: materialy IKh Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Kremenchuk, 22–23 hrudnia 2023 roku). Lviv: Liha-Pres, 2023. S. 134–137. DOI: 10.36059/978-966-397-351-7-36.

15. Maroutsis I. False self-employment, no contracts, and unpaid services: cultural and creative workers' secrets? Creatives Unite. 10 Dec. 2024. URL: <https://creativesunite.eu/article/false-self-employment-no-contracts-and-unpaid-services-cultural-and-creative-workers-secrets> (дата звернення: 17.02.2025).

16. UNESCO. Empowering creativity: implementing the UNESCO 1980 Recommendation Concerning the Status of the Artist ; 5th global consultation. Paris : UNESCO, 2023. 84 p.

17. Dudin V. In Ukraine, liberalisation will not solve the shadow economy. openDemocracy. 10 Mar. 2020. URL: <https://www.opendemocracy.net/en/odr/ukraine-liberalisation-will-not-solve-shadow-economy/> (дата звернення: 17.02.2025).

18. Anhelko I. V. Neformalna zainiatist naseleння Ukrainy v suchasnykh umovakh hospodariuvannia. Ukrainskyi sotsium. 2010. № 3 (34). S. 124–132. DOI: 10.15407/socium2010.03.124.

19. Kychko I. I., Khomenko I. O., Pylypenko Yu. M. Neformalna zainiatist v Ukraini u period voiennoho stanu: faktory vplyvu ta mozhyvosti protydii. Ekonomika ta suspilstvo. 2024. Vyp. 69. S. 1–9. DOI: 10.32782/2524-0072/2024-69-147.

20. Asllani A., Schneider F. A review of the driving forces of the informal economy and policy measures for mitigation: an analysis of six EU countries. International Tax and Public Finance. 2025. Vol. 32, No. 1. P. 310–344. DOI: 10.1007/s10797-024-09842-z.

21. Ameer W., Sohag K., Zhan Q., Shah S. H., Zhang Y. Do financial development and institutional quality impede or stimulate the shadow economy? A comparative analysis of developed and developing countries. Humanities and Social Sciences Communications. 2025. Vol. 12, No. 1. P. 1–11. DOI: 10.1057/s41599-024-04347-w.

22. Manzoor Z., Ahsan H. Definitions and Estimation Models of Shadow Economy: A Systematic Literature Review. CARC Research in Social Sciences. 2024. Vol. 3, No. 2. P. 233–240. DOI: 10.58329/criss.v3i2.135.

23. Hauben H., Born-Sirkel K., Lhernould J.-Ph., Dupate K., De Carvalho L. Employment characteristics and undeclared work in the cultural and creative sectors (September 2024). Luxembourg : European Labour Authority, 2024. 54 p.

24. Williams C. C., Llobera M., Horodnic A. V. Tackling undeclared work in the collaborative economy and bogus self-employment. Brussels : European Platform Tackling Undeclared Work, 2020. 107 p.

Tsyhanenko S. V. Principal factors contributing to the violation of the labour rights of creative workers. – Article.

This article examines the principal factors contributing to violations of the labour rights of creative workers and clarifies how those factors impede this category of workers in exercising their right to the protection of their labour rights and legitimate interests. The study proceeds from the premise that, within the system of decent-work guarantees, the right to the protection of labour rights is not merely ancillary, but constitutes one of the basic conditions for the practical effectiveness of labour rights as such. For that reason, the condition of legal protection afforded to creative workers should be assessed not only by reference to the formal existence of labour-law guarantees, but also by the capacity of the legal and institutional framework to respond

promptly to violations, bring them to an effective end, and restore the infringed right fully and adequately.

It is argued that the protection of the labour rights of creative workers has not yet received comprehensive treatment in Ukrainian labour-law scholarship. Particular attention is drawn to the fact that Ukraine currently lacks specialised statistical studies capable of providing a coherent and up-to-date picture of violations of the labour rights of creative workers. In these circumstances, identifying the relevant factors requires recourse not only to domestic doctrinal sources on the protection of labour rights in general, but also to UNESCO materials, international analytical documents, and publications by foreign experts addressing current developments in the sphere of creative labour. The article demonstrates that violations of the labour rights of creative workers are conditioned not by isolated or accidental circumstances, but by a combination of interrelated normative, organisational, socio-economic, and institutional factors. The principal factors identified in the study are the insufficiency of the legal framework securing the labour rights of creative workers, the desocialisation of labour and employment, the weakening of collective protection and trade union influence, and the spread of informal employment and bogus self-employment among creative workers. It is substantiated that, in their interaction, these factors produce heightened vulnerability among creative workers, whose labour rights are frequently exercised under conditions of unstable employment, fragmented legal regulation, weak mechanisms of collective representation, and the factual withdrawal of labour relations from the scope of labour legislation.

The article concludes that overcoming these problems requires a comprehensive strengthening of the legal guarantees protecting the labour rights and legitimate interests of creative workers, together with further improvement of the normative and institutional framework for their protection. The practical significance of the study lies in the possibility of using its findings in law-making, labour-inspection and supervisory practice, and the adjudication of disputes concerning the protection of the labour rights of creative workers.

Keywords: bogus self-employment, collective protection, creative workers, decent work, desocialisation of labour, guarantees of labour rights, informal employment, labour rights, protection of labour rights.

Авторська довідка:

Циганенко Сергій Валерійович – здобувач третього (освітнього-наукового) рівня вищої освіти кафедри публічного та приватного права Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

<https://orcid.org/0009-0005-1375-2695>

Науковий керівник: **Щербина Віктор Іванович** – д.ю.н., професор, професор кафедри публічного та приватного права факультету права, гуманітарних і соціальних наук Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

<https://orcid.org/0000-0002-5694-5121>

Дата подачі автором 15.04.2026.

Дата прийняття після рецензування 22.04.2026.

Дата публікації 09.05.2026.